

นักการเมืองอีสานปัจจุบัน: บทสำรวจสถานภาพความรู้*

ศราวุฒิ วิสาพรหม**

(วันรับบทความ: 12 สิงหาคม 2564/ วันแก้ไขบทความ: 6 ตุลาคม 2564/ วันตอบรับบทความ: 15 ตุลาคม 2564)

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการสำรวจสถานภาพความรู้ของงานวิชาการเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานในปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นไปที่นักการเมืองระดับชาติที่มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนซึ่งในบริบทปัจจุบันคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นองค์ความรู้เกี่ยวกับนักการเมืองอีสานจึงปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี 2562 ที่มีการเผยแพร่ในปี 2563 ส่วนแรกของบทความเป็นข้อค้นพบจากการสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับนักการเมืองอีสานในสามหัวข้อคือ 1) นักการเมืองอีสานกับพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นการทั่วไป 2562 2) นักการเมืองอีสานกับเงิน 3) นักการเมืองอีสานกับเครือข่ายในท้องถิ่น และในส่วนท้ายของบทความเป็นการเสนอประเด็นเพื่อนำไปสู่การค้นคว้าวิจัยต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: นักการเมือง, ภาควิชา, การเลือกตั้ง 2562, สถานภาพความรู้

* บทความเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “นักการเมืองอีสาน : ฐานข้อมูลและสถานภาพความรู้” งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2563 วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Contemporary Isan Politicians: A Survey on The State of Knowledge^{*}

Sarawudhi Wisaprom^{**}

(Received Date: August 12, 2021, Revised Date: October 6, 2021, Accepted Date: October 15, 2021)

Abstract

This study aims to explore academic researches on politicians in northeast Thailand by emphasizing national politicians from a general election or members of the House of Representatives in current context. The knowledge about the politicians in northeast Thailand appears in the studies about Thai 2019 general election which were published in 2020. The first part of the article is as follows: 1) northeastern politicians and political parties in Thai 2019 general election 2) northeastern politicians and money and 3) northeastern politicians and local network. The other part suggests arguments for further study.

Keywords: The Politician, Northeastern Thailand, The 2019 Thai general election, State of Knowledge

^{*} This essay is a part of research project entitled “The Politician in Northeastern Thailand: Database and State of Knowledge” which was supported by College of Politics and Governance, Mahasarakham University

^{**} Assistant Professor of Political Science, College of Politics and Governance, Mahasarakham University

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบสถานภาพความรู้ของงานวิชาการเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานในปัจจุบัน ทั้งนี้ต้องกล่าวถึงองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานในอดีตนั้นก็มีจำนวนอยู่มากมาย หากเราตั้งคำถามว่านักการเมืองในอดีตเป็นใครกันบ้าง คงหาคำตอบได้ไม่ยากนัก เพราะองค์ความรู้ที่นักวิชาการได้สร้างไว้จำนวนหนึ่งแล้ว ผู้เขียนจึงอยากทบทวนงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับนักการเมืองดังต่อไปนี้

กลุ่มแรกที่จะกล่าวถึง คือ โครงการสำรวจเพื่อประมวลข้อมูลนักการเมืองถิ่น ที่สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้าดำเนินการเพื่อให้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการทำทำความเข้าใจ พัฒนาการของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยนับตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อปี 2476 เป็นต้นมา ซึ่งมีโครงการวิจัยในจังหวัดอีสานทั้งสิ้น 15 จังหวัดประกอบด้วย “นักการเมืองถิ่นจังหวัดเลย” (ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์, 2549) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์” (นิรันดร์ กุลพานันท์, 2549) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี” (สุเชาวน์ มีหนองหว้า และกิติรัตน์ สีหพันธ์, 2549) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดยโสธร” (พิชญ์ สมพอง, 2551) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดสุรินทร์” (ไพฑูรย์ มีกุล, 2552) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดชัยภูมิ” (สิริกร กำพลฤทธิ์, 2555) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ” (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2556) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดมหาสารคาม” (ฉลาด จันทรมบัติ, 2557) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดนครพนม” (มานิช สุวรรณสาร, กาญจนา คำวิสุทธิ และมณฑา แก่นสุวรรณ, 2558) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด” (อรอนงค์ ชัยโพธิ์กลาง และศรีณีย์ จิระพงษ์สุวรรณ, 2558) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู” (วัลลภ รัฐฉัตรานนท์ และนพพล อัครชาติ, 2559) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดกาฬสินธุ์” (ศรดา สมพอง, 2559) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดขอนแก่น” (นิพนธ์ โชะเฮง, 2560) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดนครราชสีมา” (เศรษฐวัฒน์ โชควรรณกุล, 2560) และ “นักการเมืองถิ่นจังหวัดอุดรธานี” (คะนอง พิณ, 2561) งานวิจัยได้ดำเนินการแล้วเสร็จและตีพิมพ์เผยแพร่เป็นระยะ ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2549 – 2561

กลุ่มต่อมาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานที่ปรากฏในงานวิจัยจากนักวิชาการหลากหลายสาขา อาทิ สาขามานุษยวิทยา ตัวอย่างผลงานของชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keys) เรื่อง “Isan : Regionalism in Northeastern Thailand” (1967) ในพจนานุกรมภาษาไทยชื่อ “ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย” (2556) สาขาประวัติศาสตร์ก็คงต้องกล่าวถึงผลงานคันควา ซึ้นเยี่ยมของดาร์เร็น เมตตาริกานนท์ เรื่อง “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ. 2476-2494” (2543) ที่ต่อมาตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “การเมืองสองฝั่งโขง: การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ. 2476 – 2494” (2546) และสาขารัฐศาสตร์ ตัวอย่างเช่น วิทยานิพนธ์ของ ชาญชัย บุญเสนอ เรื่อง “การรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุดปี 2535” (2536) และคงต้องกล่าวถึงนักรัฐศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมและการเมืองในอีสาน คือ สมชัย ภัทรธนานันท์ ตัวอย่างผลงานเช่น “อีสานกับประเทศไทย: การครอบงำ ความขัดแย้ง และการต่อต้าน” (2548) เป็นต้น ทั้งนี้งานที่กล่าวมาต่างก็ล้วนเลยผ่านเวลานานพอสมควร จึงทำให้ไม่ครอบคลุมช่วงเวลาปัจจุบันในทศวรรษ 2560 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างมากนับตั้งแต่การรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 นักการเมืองอีสานที่ปฏิบัติหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี ต่างก็สิ้นสุด

สถานการณ์ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองกันทั้งสิ้น และว่างเว้นจากงานทางการเมืองกว่าครึ่งทศวรรษ จนกระทั่งรัฐบาล คสช. ได้ประกาศให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเดือนมีนาคม 2562 ซึ่งการเลือกตั้ง ครั้งดังกล่าวเกิดปรากฏการณ์หลายอย่างในการเมืองไทยและอีสาน

กลุ่มงานวิชาการสุดท้าย คือ การสำรวจสถานภาพความรู้เกี่ยวกับนักการเมืองอีสาน ที่ได้มีการทำมาบ้างแล้วในอดีตจากนักประวัติศาสตร์ คือ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ ในบทนำของ “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ. 2476-2494” (2543) และบทความของ พรณิกา ฉายากุล เรื่อง “บทสำรวจองค์ความรู้จากงานเขียนที่เกี่ยวกับ ‘ส.ส.อีสาน’ ระหว่าง พ.ศ. 2530-2550” (2558) การสำรวจจากนักวิชาการทั้งสองท่านถือว่ามีความครอบคลุมผลงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับนักการเมืองตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2470 – ทศวรรษ 2540 ที่ถูกเขียนขึ้นระหว่างทศวรรษ 2510 – ทศวรรษ 2550 ทั้งนี้จะแตกต่างจากบทความนี้ที่มีขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับนักการเมือง และงานวิจัยเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานปัจจุบัน (ปี 2562 – 2564) โดยมุ่งศึกษาเฉพาะนักการเมืองระดับชาติที่มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน ซึ่งในบริบทปัจจุบัน คือ สมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในภาคอีสานปัจจุบัน (20 จังหวัดประกอบด้วย กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ อุดรธานี อุบลราชธานี และบึงกาฬ)

1. สถานภาพความรู้งานวิชาการเกี่ยวกับนักการเมืองอีสาน

ในช่วง 2 ปีเศษหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อเดือนมีนาคม 2562 ที่ผ่านมามีงานวิจัยเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน 6 จังหวัด เกือบทั้งหมดเป็นงานวิจัยในโครงการวิจัยการศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี 2562 ที่สนับสนุนการวิจัยโดยสถาบันพระปกเกล้า ประกอบด้วย “การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดอุบลราชธานี” (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2563) “การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดเลย” (ศิวัช ศรีโศคนกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ธนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, ฌาน เรืองธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทัก, 2563) “การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดสุรินทร์” (พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ธนะวัฒนาวงศ์, 2563) “การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดกาฬสินธุ์” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563) “การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดขอนแก่น” (ศิวัช ศรีโศคนกุล, 2563) และ “การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดร้อยเอ็ด” (ศุทธิกานต์ มีจั่น, 2563)

ลำดับต่อมาบทความวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยข้างต้น ประกอบด้วย “จังหวัดเลย ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2562” โดยศิวัช ศรีโศคนกุล “จังหวัดอุบลราชธานี ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2562” โดยประเทือง ม่วงอ่อน ตีพิมพ์ใน “ฉากใหม่ การเลือกตั้งไทย: การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 ใน 7 จังหวัด”

(ณัชชาภัทร อมรกุล, และปรีวิชญ์ วัฒนสุข, 2563) บทความวิจัย “เครือข่ายอุปถัมภ์ในการเลือกตั้งทั่วไปในจังหวัดร้อยเอ็ด” โดยศุทธิกานต์ มีจัน (Suthikarn Meechan, 2000) “การแข่งขันและปัจจัยที่มีผลต่อชัยชนะการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 ของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย” โดยเทอดศักดิ์ ไปจันทิก และคณะ (เทอดศักดิ์ ไปจันทิก, ศิวัช ศรีโกคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ธนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, และฉาน เรืองธรรมสิงห์, 2563) และ “ความเคลื่อนไหวและพฤติกรรมทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดกาฬสินธุ์” โดยกตัญญู แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม (2563)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยระดับปริญญาโทของอลงกรณ์ ศิลปดอนบม ภายใต้การควบคุมโดยนักรัฐศาสตร์ในโครงการวิจัยข้างต้นด้วย คือ ศิวัช ศรีโกคางกุล เรื่อง “การกำเนิดของพรรคอนาคตใหม่ที่มีผลกระทบต่อพรรคเพื่อไทยในการเลือกตั้งปีพุทธศักราช 2562: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น” (อลงกรณ์ ศิลปดอนบม, และศิวัช ศรีโกคางกุล, 2563) ซึ่งก็คงกล่าวได้ว่างานวิชาการทั้งหมดต่างมีความเกี่ยวข้องกันกว่าได้

งานวิจัยทุกเรื่องเป็นผลงานจากนักวิชาการ (และนักศึกษา) สาขารัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ ในชุดโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันพระปกเกล้า เป็นงานวิจัย “รัฐศาสตร์กระแสหลัก” ในมิติพฤติกรรมนิยม และสถาบันนิยม ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากทั้งนักรัฐศาสตร์อเมริกันและนักรัฐศาสตร์ชาวไทย อาทิ แฮโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) แซมมวล ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) กราเบรียล แอลมอนด์ (Grabrial Almond) ซิดนีย์ เวอร์บา (Sidny Verba) ซียอนันต์ สมุทวณิช, พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ลิขิต อีริเวคิน, ทินพันธุ์ นาคะตะ, พงษ์ทิสาน ชุมพล, เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ฯลฯ โดยจะพบแนวความคิดและการอ้างอิงถึงได้ในหลายโครงการวิจัย

ข้อสังเกตประการต่อมาแม้ว่าจะเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมและสถาบันทางการเมือง แต่งานวิจัยทุกโครงการก็พยายามที่จะ “ก้าวออก” จาก “อคติและมายาคติของนักรัฐศาสตร์ไทย” (อยู่บ้างบางโครงการและอยู่มากในหลายโครงการวิจัย) ตัวอย่างเช่นพบว่ามีการใช้แนวคิดและทฤษฎีเชิงวิพากษ์ เช่น เจมส์ ซี. สกอต (James C. Scott) นักรัฐศาสตร์ทวนกระแส ชาร์ล เอฟ. คายส์ (Charles F. Keyes) นักมานุษยวิทยาผู้เชี่ยวชาญอีสานศึกษา ฯลฯ บางโครงการวิจัยได้นำเอาการวิจัยภาคสนามแบบนักมานุษยวิทยา การใช้วิธีคิดทางประวัติศาสตร์เข้ามาช่วยในการวิจัย ซึ่งมีความแตกต่างกันมากหรือน้อยกันไปในแต่ละโครงการวิจัย

อนึ่งเนื่องด้วยความสนใจของผู้เขียนมุ่งประเด็นอยู่ที่นักการเมือง หากผู้สนใจในประเด็นที่ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตมาข้างต้นสามารถอ่านงานวิจัยดังกล่าวโดยผ่านกรอบการวิพากษ์ “อคติและมายาคติของนักรัฐศาสตร์ไทย” จากประจักษ์ ก้องกีรติ ที่ให้ไว้ในบทความ “นิทานสอนใจว่าด้วยความโกง จน เจ็บของผู้เลือกตั้งชนบท มายาคติและอคติของนักรัฐศาสตร์ไทย” ได้ต่อไป (ดู ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551).

1.1 นักการเมืองอีสานกับพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป 2562

งานวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน 6 จังหวัด สามารถอธิบายการเมืองทั้งในระดับพื้นที่เขตเลือกตั้งและจังหวัดได้อย่างดี อีกทั้งยังเป็นภาพสะท้อนแทนภาคอีสานได้ในระดับหนึ่งด้วย กล่าวขยายความข้อสังเกตของผู้เขียนมีดังนี้

1) การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีผลลัพธ์ผู้สมัครพรรคเพื่อไทยชนะทั้งจังหวัด ดังที่เกิดในกรณีจังหวัดกาฬสินธุ์ (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก) ก็เกิดขึ้นอีกหลายจังหวัดภาคอีสานดังเช่น มหาสารคาม อุดรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย มุกดาหาร บึงกาฬ ยโสธร สกลนคร และอำนาจเจริญ ซึ่งผลการเลือกตั้งดังกล่าวทำให้นักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่า มาจากความนิยมในพรรคเพื่อไทยและการต่อต้านเผด็จการ

2) นักการเมืองพรรคเพื่อไทยได้รับชัยชนะเป็นส่วนใหญ่ และมีนักการเมืองพรรคอื่นชนะในบางเขต งานวิจัยการเลือกตั้งจังหวัดอุบลราชธานี (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2563) จังหวัดขอนแก่น (ศิวัช ศรีโศคนางกุล, 2563) ร้อยเอ็ด (ศุทธิกานต์ มีจั่น, 2563) สุรินทร์ (พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ณะวัฒนาวงศ์, 2563) เลย (ศิวัช ศรีโศคนางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, อนุอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, ฌาน เรืองธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทัก, 2563) และเกิดขึ้นในกรณีจังหวัดนครพนม ชัยภูมิ ศรีสะเกษ ผลการเลือกตั้งดังกล่าวทำให้นักวิชาการตั้งข้อสังเกตคล้ายกับประการแรกที่เพิ่งกล่าวมา ส่วนความพ่ายแพ้ของนักการเมืองพรรคเพื่อไทยบางเขตมาจากปัจจัยส่วนบุคคลเป็นสำคัญ

3) ชัยชนะของพรรคการเมือง “หน้าใหม่” คือ พรรคพลังประชารัฐซึ่งเป็นพรรคฝ่ายรัฐบาล คสช. และปรากฏการณ์พรรคอนาคตใหม่ ดังปรากฏในงานวิจัยจังหวัดขอนแก่นของ ศิวัช ศรีโศคนางกุล (2563) งานวิจัยการเลือกตั้งในจังหวัดสุรินทร์ของพิสมัย ศรีเนตร และจันทรา ณะวัฒนาวงศ์ (2563) และงานวิจัยการเลือกตั้งในจังหวัดอุบลราชธานีของประเทือง ม่วงอ่อน (2563) ซึ่งยังมีจังหวัดอื่นที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคพลังประชารัฐด้วยเช่นเดียวกัน คือ จังหวัดชัยภูมิ และนครราชสีมา

อย่างไรก็ดีการวิจัยการเลือกตั้งในอีก 14 จังหวัดภาคอีสานที่ยังไม่ได้ทำการวิจัย ผู้เขียนเห็นว่าควรดำเนินการวิจัยอย่างยิ่งเพื่ออธิบาย “ลักษณะเฉพาะ” ในแต่ละพื้นที่ และยังมีกรณีบางจังหวัดที่อยู่นอกข้อสังเกตสามประการข้างต้น เช่น จังหวัดบุรีรัมย์ที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคภูมิใจไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทุกเขต 8 เขต จังหวัดนครราชสีมาที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากสี่พรรคการเมืองได้รับเลือกตั้ง และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคพลังประชารัฐมากที่สุดจำนวน 6 จาก 14 เขต เป็นต้น

องค์ความรู้จากงานวิจัยระบุถึงปัจจัยที่ทำให้ นักการเมืองได้รับเลือกตั้งนั้นมาจากหลายปัจจัย อาทิ พรรคการเมืองที่สังกัด ปัจจัยส่วนบุคคล ผลงานของผู้สมัคร เครือข่ายในท้องถิ่น หัวคะแนน ฯลฯ ซึ่งนักวิชาการต่าง “ไม่ฟันธง” ว่ามีปัจจัยใดสำคัญที่สุดหรือเป็นปัจจัยเดียวที่ทำให้ชนะการเลือกตั้ง ทำให้เกิดข้อสรุปว่าต้องมีหลายๆ ปัจจัยมารวมกัน และในแต่ละพื้นที่เขตเลือกตั้งก็มีเงื่อนไข “เฉพาะ” ที่เป็น “ตัวแปร” แตกต่างกันไปด้วย¹ ข้อสรุปดังกล่าวนี้ไปในทิศทางเดียวกับ “ความรู้” ที่สมชัย ภัทรถนันทน์ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญการเมืองและสังคมอีสานที่ได้เสนอไว้ว่า “การชนะการเลือกตั้ง อาจจะมีหลายปัจจัย... แต่ละเขตเลือกตั้ง มีปัจจัยอื่น ๆแทรกซ้อนที่ทำให้แพ้หรือชนะ” (อิทธิพล โคตะมี, 2560; ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Somchai Phatharathananunth, 2008)

¹ ซึ่งหากย้อนดูคำอธิบายลักษณะนี้ก็ปรากฏให้เห็นในงานวิจัยการเลือกตั้งปี 2550 และ 2554 ที่สนับสนุนการวิจัยโดยสถาบันพระปกเกล้าด้วยเช่นกัน

สำหรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี 2562 การสังกัดพรรคการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการได้รับการเลือกตั้งปี 2562 จำนวน 116 เขตปรากฏว่ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคเพื่อไทย 84 เขต พรรคภูมิใจไทย 16 เขต พรรคพลังประชารัฐ 11 เขต พรรคประชาธิปัตย์ 2 เขต พรรคอนาคตใหม่ 1 เขต พรรคชาติไทยพัฒนา 1 เขต พรรคชาติพัฒนา 1 เขต² จะเห็นว่าพรรคเพื่อไทยยังคงได้รับความนิยมอย่างมากในภาคอีสานต่อเนื่องมาตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นพรรคไทยรักไทย และพรรคพลังประชาชน หากเปรียบเทียบจำนวน สัดส่วนกับการเลือกตั้งปี 2554 พรรคเพื่อไทยชนะ 104 เขตจาก 126 เขตภาคอีสาน คิดเป็น ร้อยละ 83 ขณะที่การเลือกตั้งปี 2562 คิดเป็นร้อยละ 72 (workpointTODAY, 2562) ซึ่งกล่าวได้ว่า ความนิยมลดลงอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าคงต้องวิเคราะห์ให้ละเอียดอย่างมาก เพราะเงื่อนไขทางโครงสร้างและสถาบันของการเลือกตั้งปี 2562 ได้เปลี่ยนไปจากเมื่อครั้ง การเลือกตั้งปี 2554 อยู่หลายประการ (ดู ศิวัช ศรีโศกวงกุล, 2563, น.31-52; คำนำสถาบัน พระปกเกล้า, 2563, น.3-4)

ความนิยมในพรรคเพื่อไทยของคนอีสานเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ? หากตอบได้จาก ศิวัช ศรีโศกวงกุล นักรัฐศาสตร์ซึ่งมีส่วนร่วมกับการวิจัยสามโครงการในจังหวัดขอนแก่นและเลย ได้กล่าวว่า “จำนวนตัวเลขนี้ถือว่าพรรคเพื่อไทยยังได้รับความนิยมในภาคอีสาน แม้จะลดลงมา เมื่อเทียบกับการเลือกตั้งในปี 2554” (ศิวัช ศรีโศกวงกุล, 2563, น. 179) เขายังได้วิเคราะห์จุดยืนทางการเมืองของคนอีสานผ่านการเลือกตั้งปี 2562 ด้วยว่า

“...หากพิจารณาในภาพใหญ่ขึ้น ทั้ง 20 จังหวัดในภาคอีสาน หากนำคะแนนของ 7 พรรคการเมืองที่ประกาศตัวล่วงหน้าว่า ไม่สนับสนุนการสืบทอดอำนาจของ คสช. หรือไม่สนับสนุน พล.อ.ประยุทธ์ก่อนการเลือกตั้ง ซึ่งมีอยู่ 7 พรรค ได้แก่ 1.พรรคเพื่อไทย 2.พรรคอนาคตใหม่ 3.พรรคเสรีรวมไทย 4.พรรคเศรษฐกิจใหม่ 5.พรรคเพื่อชาติ 6.พรรคประชาชาติ 7.พรรคพลังปวงชนไทย (แม้แต่ละพรรคมีนโยบายด้านอื่น ๆ ไม่เหมือนกัน แต่จุดร่วมเหมือนกัน) กับพรรคที่ประกาศสนับสนุนชัดเจนคือ 1.พรรคพลังประชารัฐ 2.พรรครวมพลังประชาชาติไทย 3.พรรคประชาชนปฏิรูป ที่เหลือคือ 1.พรรคอื่น ๆ (เช่น พรรคภูมิใจไทย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทยพัฒนา ฯลฯ) 2.บัตรเสีย 3.ไม่ประสงค์ลงคะแนน เราจะพบว่า จากจำนวนผู้มาใช้สิทธิ 11,071,694 คน คะแนนของพรรคที่ไม่สนับสนุนการสืบทอดอำนาจของ คสช. คือ 6,123,093 คะแนน หรือคิดเป็นร้อยละ 55.30 ส่วนพรรคที่สนับสนุนได้รับ 2,422,870 คะแนน หรือคิดเป็นร้อยละ 21.88 เสียงที่เหลืออีก 2,525,731 คะแนนหรือร้อยละ 22.82 เลือกพรรคอื่น ๆ รวมถึงบัตรเสียและบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนน...” (ศิวัช ศรีโศกวงกุล, 2563, น.179-180)

และ “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้ง คือ การสังกัดพรรคการเมืองอันเป็นที่นิยมของ ชาวอีสานคือ อดีตพรรคไทยรักไทย (ปัจจุบันคือพรรคเพื่อไทย) และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ ระหว่างพรรคการเมืองระดับชาติและการเมืองท้องถิ่น ในประเด็นแรก การเป็นผู้รับสมัครเลือกตั้ง

² ช่วงปลายปี 2562 มีการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น เขต 7 ผลปรากฏว่าผู้สมัครพลังพลังประชารัฐชนะ การเลือกตั้งทำให้ สส. พรรคเพื่อไทยในภาคอีสานเหลือ 83 คน ด้าน สส. พรรคพลังประชารัฐเพิ่มขึ้นมาเป็น 12 คน และการยุบพรรค อนาคตใหม่เมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2563 ส่งผลตามมามี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น เขต 1 ย้ายไปสังกัดพรรคภูมิใจไทย ทำให้มี สส. ในอีสานแบบแบ่งเขตของพรรคภูมิใจไทยเพิ่มขึ้นมาเป็น 17 คน

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคเพื่อไทย ทำให้ผู้สมัครฯ จากพรรคการเมืองดังกล่าววางใจได้ถึง ความนิยมของชาวอีสานที่มีต่อพรรคฯ...” (ศิวัช ศรีโกคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ธนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, ฌาน เรื่องธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก, 2563, น.7)

ประการถัดมาอันต่อเนื่องจากการวิเคราะห์ภาพโดยรวมของภาคอีสาน เมื่อพิจารณา ในระดับพื้นที่จังหวัดและเขตเลือกตั้งก็จะพบว่าประชาชนยังคงนิยมพรรคเพื่อไทยอยู่มาก ดังกรณีจังหวัดขอนแก่น “คนขอนแก่นจำนวนมากยังคงสนับสนุนพรรคเพื่อไทยอันเป็นผลมาจาก ผลงานในอดีตนับตั้งแต่เป็นพรรคไทยรักไทยเรื่อยมา แม้จะมีการยุบพรรคก็ครั้งก็ตาม พวกเขาก็ยัง สนับสนุนพรรคการเมืองที่ได้รับการสนับสนุนจากทักษิณ ชินวัตร แม้จะมีอดีต ส.ส. ย้ายไปอยู่พรรค ตรงข้ามกับพรรคเพื่อไทย อดีต ส.ส. เหล่านั้นทุกคนก็ไม่ชนะการเลือกตั้งแม้พรรคเครือข่ายของ ทักษิณ ชินวัตร จะสามารถชนะการเลือกตั้งในจังหวัดขอนแก่นทุกเขตตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมา อย่างไรก็ดี ในการเลือกตั้งปีนี้ แม้เขตที่ 3-10 พรรคเพื่อไทยชนะทุกเขต ไม่มีการพลิกโฉมแต่อย่างใด แต่พรรคเพื่อไทยแพ้ในเขตที่ 1 และ 2 (ศิวัช ศรีโกคางกุล, 2563, น.9)

จังหวัดร้อยเอ็ด ศุทธิกานต์ มีจันตั้งข้อสังเกตว่าความนิยมที่ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด มีต่อพรรคเพื่อไทยยังคงมีความเหนียวแน่นแม้ว่าระดับคะแนนลดลงไปในแต่ละเขตเลือกตั้งก็ตาม ปัจจัยที่ทำให้พรรคเพื่อไทยยังคงครองบทบาทนำในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดในการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าภายหลังการรัฐประหารปี 2557 พรรคเพื่อไทย และนักการเมืองในสังกัดมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะของตนเองลดลงอย่างมาก แต่ผลการเลือกตั้ง ที่เกิดขึ้นชี้ให้เห็นถึงเหตุผลเบื้องหลังคะแนนเสียงของพรรคเพื่อไทย อย่างน้อยสองประการ ได้แก่ ผลงานที่เคยทำไว้ตั้งแต่สมัยพรรคไทยรักไทยเป็นต้นมาซึ่งทำให้คนอีสานนิยมพรรคเพื่อไทย และจุดยืนต่อต้านเผด็จการที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง การเลือกตั้งในจังหวัดร้อยเอ็ดผลปรากฏว่า นักการเมืองจากพรรคเพื่อไทยได้รับเลือกตั้ง 6 จาก 7 เขตเลือกตั้ง (อีก 1 เขต เป็นนักการเมือง จากพรรคชาติไทยพัฒนา คือ นายอนุรักษ จูริมาศ) ผลจากการเลือกตั้งที่คะแนนเสียง ของพรรคการเมืองขนาดใหญ่ลดลงและความสนใจที่ประชาชนมีต่อพรรคการเมืองใหม่เพิ่มมากขึ้น เป็นการแสดงออกถึงการแสวงหาทางเลือกใหม่ของประชาชนที่แสดงให้เห็นว่าความนิยมหรือยึดติด กับพรรคการเมืองที่มีอยู่เดิมด้วยอุดมการณ์หรือประโยชน์ที่เคยได้จากนโยบายต่าง ๆ ได้คลายตัวลง ทำให้ภูมิทัศน์ทางการเมืองของจังหวัดร้อยเอ็ดมีลักษณะของการเมืองแบบพื้นที่เปิด มากกว่า การผูกขาดความนิยมโดยพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองใดดังที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ซึ่งจะส่งผล อย่างมากต่อการปรับตัวของพรรคการเมืองต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ศุทธิกานต์ มีจัน, 2563, น. C, 68-69)

ในจังหวัดกาฬสินธุ์พบว่าคะแนนอันดับที่ 1 ของทุกเขตเป็นของพรรคเพื่อไทย การที่ผู้รับ สมัครของพรรคเพื่อไทยชนะการเลือกตั้งทุกเขตเพราะ พื้นที่ฐานเสียงสำคัญของพรรคการเมือง ที่มีทั้งกระแสพรรคและตัวบุคคลที่แข็งแกร่ง รวมทั้งนโยบายพรรคในอดีตที่เป็นประโยชน์ ต่อประชาชนในพื้นที่ กัตถัญญ แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานามได้ขยายความว่า

“คนกาฬสินธุ์ยังศรัทธาในพรรคเพื่อไทย ซึ่งปรากฏจากผลคะแนนที่ในบางเขตมีคะแนน ห่างจากพรรคที่ได้อันดับ 2 จำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตที่ 5 เป็นการต่อสู้กันระหว่างพรรคเพื่อไทย กับพรรคพลังประชารัฐ ที่มี อดีต ส.ส. พรรคเพื่อไทย ที่ย้ายไปสังกัดพรรคพลังประชารัฐ

แต่เมื่อผลคะแนนออกมาความศรัทธาต่อพรรคเพื่อไทยยังไม่จางหายมีคะแนนชนะพรรคพลังประชารัฐ กว่า 2 หมื่นคะแนน” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.13) และ “ชัยชนะการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี 2562 พรรคเพื่อไทยมีความผูกพัน และได้รับความนิยมสูงสุดในทุกเขตการเลือกตั้ง และพรรคการเมืองมีผลต่อการตัดสินใจ” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.109) ซึ่งผู้วิจัยทั้งสองยังกล่าวต่อกับข้อมูล ที่ได้จากการเมืองว่า “จากผลการเลือกตั้งในวันที่ 24 มีนาคม 2562 ที่ผ่านมา พรรคเพื่อไทยสามารถชนะการเลือกตั้งได้ทั้ง 5 เขตการเลือกตั้ง ไม่ผิดไปจากการให้ข้อมูลของผู้สมัคร ส.ส. ที่ได้กล่าวว่าคนกาฬสินธุ์ยังศรัทธาในพรรคเพื่อไทย” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.93)

อีกสิ่งที่น่าสนใจความนิยมในพรรคเพื่อไทยของคนอีสาน คือ อดีตนักการเมืองในสังกัดพรรคเพื่อไทยย้ายสู่พรรคการเมืองอื่นแล้วแพ้การเลือกตั้ง ซึ่งเกิดขึ้นในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ นายนิพนธ์ ศรีธเรศอดีต ส.ส. พรรคเพื่อไทยย้ายไปสังกัดพรรคพลังประชารัฐ แล้วไม่ได้รับการเลือกตั้ง (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก) จังหวัดอุบลราชธานี ที่ประเทือง ม่วงอ่อนได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของผู้อำนวยการเมืองว่า นักการเมืองที่ย้ายพรรคการเมืองหรือเปลี่ยนผู้อำนวยการเมืองจากพรรคเพื่อไทยไปสังกัดพรรคพลังประชารัฐต่างประสบความสำเร็จหมด ไม่ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งแม้แต่คนเดียว ไม่ว่าจะเป็นนางสาวโยธากาญจน์ พองงาม พรรคพลังประชารัฐ (บุตรสาวนายสุพล พองงาม อดีต ส.ส.อุบลราชธานี และอดีตเลขาธิการพรรคเพื่อไทย) นายเชิดศักดิ์ โภคกุลกานนท์ บุตรชายของนายอดิศักดิ์ โภคกุลกานนท์ (อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ พรรคเพื่อไทย) หรือนายสุทธิชัย จรุงเนตร อดีต ส.ส.พรรคเพื่อไทยปี 2554 เป็นต้น (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2563)

พรรคการเมือง “หน้าใหม่” ในเวทีเลือกตั้งอีสานเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่นักวิชาการให้ความสนใจ โดยเฉพาะปรากฏการณ์พรรคอนาคตใหม่ และพรรคพลังประชารัฐ ดังที่ศุทธิกานต์ มีจัน กล่าวถึงพรรคหน้าใหม่อย่างพรรคพลังประชารัฐและพรรคอนาคตใหม่ได้รับคะแนนนิยมเป็นจำนวนมากในแต่ละเขตเลือกตั้งของจังหวัดร้อยเอ็ด (ศุทธิกานต์ มีจัน, 2563) อีกทั้งสองพรรคต่างมีจุดยืน-อุดมการณ์ที่แตกต่างและตรงกันข้ามอย่างชัดเจนอีกด้วย

พรรคอนาคตใหม่ที่ชนะการเลือกตั้ง 1 เขต จาก 116 เขตในภาคอีสาน³ แม้ดูสัดส่วนจะน้อยมาก ๆ ทว่าในระบบการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนแบบผสม และภายใต้สถานการณ์การปกครองโดย คสช. มายาวนานนั้นมีความสำคัญที่น่าวิเคราะห์หลายประการ ดังที่อลงกรณ์ ศิลปะดอนบม, และศิวัช ศรีโสภากุล ได้ศึกษาเกี่ยวกับพรรคการเมืองในการเลือกตั้งพื้นที่จังหวัดขอนแก่นครั้งล่าสุด โดยวิเคราะห์สองปรากฏการณ์สำคัญ คือ ความนิยมในพรรคอนาคตใหม่ที่ “มาแรง” และผลกระทบต่อพรรคการเมืองยอดนิยมเดิมของชาวขอนแก่น คือ พรรคเพื่อไทย ซึ่งสาระของงานวิจัยก็มีการกล่าวถึงนักการเมืองในจังหวัดขอนแก่นด้วย ผู้วิจัยระบุถึงปัจจัยที่ส่งผลให้พรรคอนาคตใหม่ได้ ส.ส.ในจังหวัดขอนแก่นจำนวน 1 คน คือ นายฐิตินันท์ แสงนาค เขต 1

³ มีการวิเคราะห์เรื่องพรรคอนาคตใหม่กับการเลือกตั้งในอีสานที่น่าสนใจของดันแคน แม็คคาร์โก (Duncan McCargo) และอัญญารัตน์ ฉัตรธารากุลที่ตั้งข้อสังเกตว่า ผลการเลือกตั้งในอีสานตอนบนที่พรรคอนาคตใหม่ได้รับคะแนนจำนวนมากนั้นมีความสัมพันธ์กับสองเรื่องคือ การเมืองเชิงพื้นที่ซึ่งอีสานตอนบนเคยเป็นฐานที่มั่นของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในอดีตและอุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายซ้ายเก่าและกลุ่มคนหัวก้าวหน้าในปัจจุบัน (ดู McCargo & Anyarat Chattharakul, 2020)

จังหวัดขอนแก่น และเป็น ส.ส. เขตคนเดียวของภาคอีสาน ซึ่งถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่น่าจับตามอง เพราะเป็นผู้สมัครที่ไม่มีชื่อเสียงมาก่อน นอกจากนี้ การกำเนิดขึ้นของพรรคอนาคตใหม่ ได้มีผลกระทบโดยตรงต่อคะแนนพรรคเพื่อไทย ซึ่งทำให้จำนวน ส.ส. ของพรรคเพื่อไทยลดลงจากการเลือกตั้งในอดีต และยังมีการแบ่งคะแนนนิยมของพรรคเพื่อไทยมาให้ พรรคอนาคตใหม่ จำนวนหนึ่ง ทำให้ ส.ส.พรรคเพื่อไทย ไม่ชนะแบบคะแนนท่วมท้นเหมือนสมัยก่อน (อลงกรณ์ ศิลปะดอนบม, และศิวัช ศรีโกคางกุล, 2563)

ประเทือง ม่วงอ่อนได้ศึกษาการเลือกตั้งในอุบลราชธานี พบว่ากลุ่มผู้ที่เริ่มมีสิทธิในการเลือกตั้งครั้งแรก (New Voter) ที่เป็นคนหนุ่มสาว นักเรียน นักศึกษาที่เรียกได้ว่า “คนรุ่นใหม่” มีแนวโน้มชื่นชอบพรรคอนาคตใหม่ เนื่องจากพวกเขาต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ปัจจุบันดังกล่าวส่งผลให้คะแนนเสียงในการเลือกตั้งของผู้สมัคร ส.ส. พรรคอนาคตใหม่ ที่พบว่าหลายเขตเลือกตั้งคะแนนเสียงอยู่ในลำดับที่ 3 มีคะแนนเหนือพรรคภูมิใจไทย พรรคประชาธิปัตย์ และอีกหลายพรรคโดยเฉพาะในเขต 1, 3, 5, 6 และ 7 ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ประเทือง วิเคราะห์ว่า “แม้ว่าผู้สมัคร ส.ส. พรรคอนาคตใหม่จะเป็นผู้สมัครหน้าใหม่ไม่เป็นที่รู้จักมากนัก หรือบางแห่งประชาชนไม่คุ้นหน้า ไม่เคยลงพื้นที่มาก่อน ไม่จำเป็นต้องซื้อเสียง แต่ประชาชนก็ยังลงคะแนนให้ซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงจากกระแสหัวหน้าพรรค คุณธนธร จึงรุ่งเรืองกิจ ด้วยนโยบายที่แปลกใหม่ท้าทายระบบเดิม การนำเสนอที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านสื่อกระแสใหม่ช่องทางต่าง ๆ” (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2563, น.10-11)

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่ากรณีการสังกัดพรรคอนาคตใหม่ ส่งผลดีต่อนักการเมืองที่ลงสมัครรับเลือกตั้งอย่างมาก บางคนได้รับคะแนนอย่างท่วมท้นจนได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และหลายคนได้รับคะแนนจำนวนมากซึ่งส่งผลต่อคะแนนรวมในการคำนวณ ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ

อีกพรรคการเมืองหน้าใหม่ที่ได้รับการกล่าวถึงในงานวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี 2562 ในอีสาน คือ พรรคพลังประชารัฐที่มีนักการเมืองได้รับเลือกเป็น ส.ส. ถึง 11 คน และเพิ่มเป็น 12 คนในการเลือกตั้งซ่อมปี 2562 การสังกัดพรรคพลังประชารัฐของนักการเมืองก็เป็นปัจจัยหนึ่งแต่ไม่ได้รับการเน้นย้ำจากนักวิจัยเท่าใดนัก (มีการกล่าวถึงบ้าง ดู พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ธนะวัฒนาวงศ์, 2563) ผลการวิจัยจากทุกโครงการมักมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สมัครเป็นสำคัญ โดยเฉพาะผู้สมัครพรรคพลังประชารัฐที่ได้รับเลือกตั้งส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่ฝากผลงานไว้มากมายจนเป็นที่ชื่นชอบของคนในพื้นที่ อนึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งพรรคพลังประชารัฐในอีสานส่วนใหญ่มาจากนักการเมืองท้องถิ่น และมีจำนวนหนึ่งมาจากอดีต ส.ส. และนักการเมืองที่ย้ายมาจากพรรคการเมืองอื่น

ศิวัช ศรีโกคางกุล ได้วิเคราะห์กรณีจังหวัดขอนแก่นว่า “...เขตที่ 2 พรรคพลังประชารัฐ ชนะเนื่องด้วยปัจจัยอย่างน้อย 6 ประการดังนี้ ประการแรก เขต 2 เป็นเขตที่กินพื้นที่อาณาบริเวณกระจายกระจาย ประการที่สอง การเป็นผู้บริหารท้องถิ่นของ นายวัฒนา ช่างเหลากับโอกาสหลังรัฐประหาร ประการที่สาม การได้รับความนิยมจากการเป็นเจ้าของสโมสรฟุตบอล ประการที่สี่ บุคลิกส่วนตัวกับความมุ่งมั่นส่วนตัว ประการที่ห้า ปัญหาของพรรคเพื่อไทย และประการที่หก การแย่งชิงคะแนนกันเองของพรรคเพื่อไทยและอนาคตใหม่

การตัดสินใจของพรรคพลังประชาชนในการเน้นคัดสรรอดีตนักการเมืองท้องถิ่นลงแข่งขันด้วยความเชื่อว่า ความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้สมัครกับประชาชน และฐานคะแนนเสียงจำนวนมากจากประชาชนในท้องถิ่นจะส่งผลให้พรรคพลังประชาชนจะได้ทุกเขตในขอนแก่น อย่างไรก็ตามความเชื่อดังกล่าวยังใช้การไม่ได้เท่าใดนักในจังหวัดขอนแก่น” (ศิวัช ศรีโศคางกุล, 2563, น.9-10)

บทวิเคราะห์ดังกล่าวของศิวัช ศรีโศคางกุล เป็นการพินิจได้อย่างรอบด้าน อีกทั้งยังสามารถนำไปปรับใช้อธิบายกรณีจังหวัดอื่นได้ เช่น กรณีจังหวัดชัยภูมิที่ผู้สมัครพรรคพลังประชาชนที่มีภูมิลำเนาเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่ชนะการเลือกตั้ง กรณีจังหวัดสุรินทร์ที่พิสมัย ศรีเนตร และจันทรา ธนะพัฒน์นางศ์ได้ศึกษาก็เช่นเดียวกันที่อดีตนายกเทศมนตรีลงสมัครรับเลือกตั้งแล้วได้รับชัยชนะ (พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ธนะพัฒน์นางศ์, 2563, น.101-103)

ส่งท้ายด้วยข้อสังเกตที่น่าสนใจและน่าค้นคว้าวิจัยต่อไปในประเด็นความเป็นสถาบันการเมืองของพรรคการเมืองกับคุณสมบัติเฉพาะของนักการเมือง ที่ ศิวัช ศรีโศคางกุล และคณะได้ระบุไว้ในงานวิจัยการเลือกตั้งจังหวัดเลยว่า

“ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลยครั้งนี้ ทำให้มองเห็นพลวัตทางการเมืองผ่านโครงสร้างที่เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมทางการเมืองได้พอสมควร โดยเฉพาะ ทำให้มองเห็นภาพของการเป็นตัวแทนของพรรคการเมือง หรือความพยายาม “ลงหลักปักฐาน” หรือความเป็นสถาบันทางการเมืองของพรรคการเมืองอย่างพรรคเพื่อไทย เพราะหากพิจารณาจากความพ่ายแพ้ของนายปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข พบว่า เขาเป็นอดีต ส.ส 9 สมัย และเคยสังกัดพรรคเพื่อไทย (ไทยรักไทยและพลังประชาชนในอดีต) มาก่อน ทว่าการย้ายมาสังกัดพรรคพลังประชาชน ที่มีอุดมการณ์เป็นขั้วตรงข้ามกับพรรคเพื่อไทย เป็นเหตุให้ไม่สามารถอธิบายเหตุผลในการย้ายพรรคต่อประชาชนได้ และส่งผลอย่างมีนัยสำคัญให้พ่ายแพ้ในการเลือกตั้งในครั้งนี้

พลวัตประการต่อมา พบว่ากฎเกณฑ์ในการเลือกตั้งที่เปลี่ยนแปลงไปจากการเลือกตั้งที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งจากระบบผสมที่มีการเลือกตั้งทั้งแบบบัญชีรายชื่อและแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง โดยแยกบัตรเลือกตั้งสองใบ มาเป็นระบบจัดสรรปันส่วนผสมที่มีระบบเลือกตั้งทั้งสองรูปแบบ ทว่าใช้บัตรเลือกตั้งเพียงหนึ่งใบ ทำให้ไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนในคะแนนความนิยมของประชาชนที่มีต่อพรรคการเมืองและคุณสมบัติเฉพาะของผู้รับสมัครเลือกตั้งแบบแบ่งเขต ส่งผลให้ปัจจัยที่เป็นตัวตัดสินผลการเลือกตั้งจึงต้องประกอบไปด้วยทั้งสองลักษณะและในกรณีของจังหวัดเลย ปัจจัยชี้ขาดมีน้ำหนักอยู่ที่คุณสมบัติเฉพาะตัวมากกว่าการสังกัดพรรคการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเลือกตั้งที่ 3...” (ศิวัช ศรีโศคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, อนุวัฒน์ สุรยสีมาพงษ์, ภูวน เรืองธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก, 2563, น.9-10)

1.2 นักการเมืองอีสานกับ “เงิน”

ประเด็นเรื่อง “เงิน” กับนักการเมืองที่ผู้เขียนได้สำรวจจากงานวิจัยเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 24 มีนาคม 2562 พบว่ามีสองประเด็นสำคัญที่ได้รับกรกล่าวถึง ประการแรกคือ ค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง ตามที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561บัญญัติให้คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดจำนวนเงิน

ค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง ซึ่งคณะกรรมการการเลือกตั้งได้ออกประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง กำหนดจำนวนเงินค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 (ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2562) กำหนดค่าใช้จ่าย “(ข้อ 4) ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งแต่ละคนต้องใช้จ่ายในการเลือกตั้งไม่เกิน 1,500,000 บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาทถ้วน)” ซึ่งจากงานวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดขอนแก่น เลย อุบลราชธานี สุรินทร์ ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์ พบว่านักการเมืองทุกคนที่ลงสมัครใช้จ่ายเงินในการเลือกตั้งตามกรอบที่กฎหมายระบุไว้ ซึ่งมีทั้งผู้สมัครที่ใช้ในหลักหมื่น หลักแสน จนถึงหลักล้าน และเมื่อตรวจสอบจากคณะกรรมการการเลือกตั้งแต่ละจังหวัดก็พบว่าอีก 14 จังหวัดในภาคอีสานผู้สมัครต่างก็ปฏิบัติตามกรอบที่กฎหมายกำหนดทั้งสิ้น

ที่กล่าวมาประการแรกเกี่ยวกับเงินที่ “ถูกกฎหมาย” ขณะที่ประการที่สอง เกี่ยวกับเงินที่ “ผิดกฎหมาย” คือ การซื้อเสียง การเลือกตั้งในอีสานหลายพื้นที่ยังพบการ “ซื้อเสียง” ดังปรากฏในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งล่าสุด ปี 2562 อย่างไรก็ดีนักวิชาการก็มิได้สรุปว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ชี้ขาดผลการเลือกตั้ง มีคำอธิบายดังต่อไปนี้

มุมมองเชิงวิพากษ์จากประเทือง ม่วงอ่อนได้กล่าวว่า “การอ้างปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชนในต่างจังหวัดว่าเป็นเพราะประชาชนโง่ จน เจ็บ ขาดการศึกษา ขาดการพัฒนา หรืออ้างว่าประชาชนยังไม่มีความรู้ที่จะพิจารณาเลือกตัวแทนของตนเอง เป็นข้ออ้างที่ล้าหลังและฟังไม่ขึ้นอีกต่อไป เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดที่ด้อยและไม่ตั้งใจและไม่ตั้งใจโดยปราศจากการวิเคราะห์พิจารณาอย่างเปิดกว้างและเท่าเทียม” (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2563, น.5)

งานวิจัยการเลือกตั้งในจังหวัดสุรินทร์ระบุข้อสรุปว่า “การเลือกตั้งจังหวัดสุรินทร์เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 การหวังชนะด้วยการจ่ายเงินซื้อเสียงอย่างเดียวไม่สามารถเป็นปัจจัยตัดสินผลการเลือกตั้งได้เพียงปัจจัยเดียวอีกต่อไป” (พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ธนะพัฒน์, 2563, น.112) ในทิศทางเดียวกันที่จังหวัดร้อยเอ็ด ศุทธิกานต์ มีจันสรุปว่า “...การใช้ระบบหัวคะแนนและการซื้อเสียงในลักษณะต่าง ๆ ยังคงมีอยู่ แต่ปัจจัยเหล่านี้กลับมีอิทธิพลน้อยลงอย่างมากต่อการตัดสินใจลงคะแนนของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง” (ศุทธิกานต์ มีจัน, 2563)

จังหวัดอุบลราชธานีโดยประเทือง ม่วงอ่อนระบุในรายงานวิจัยว่า “การเลือกตั้ง ส.ส. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 การจ่ายเงินซื้อเสียงที่เหนือคู่แข่งเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถเป็นปัจจัยตัดสิน หรือเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอที่จะทำให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งในจังหวัดอุบลราชธานีอีกต่อไป ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่ศึกษา ค้นพบว่า ในการเลือกตั้งครั้งนี้ มีการจ่ายเงินซื้อเสียงอย่างแพร่หลายโดยพรรคการเมืองกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในจังหวัดอุบลราชธานี โดยพบการใช้เงินซื้อเสียงอย่างแพร่หลาย (แบบปูพรม) เกือบทุกพื้นที่ของจังหวัดเฉลี่ยรายละ 200-500 บาท

ขณะที่บางพื้นที่พบการจ่ายเงินซื้อเสียงแบบประคบประมุขสองพรรค กล่าวคือ หากไม่ชอบพรรคแรกก็ให้เลือกอีกหนึ่งพรรคซึ่งเป็นพรรคพันธมิตรกัน โดยการจ่ายเงินซื้อเสียงจะให้หัวคะแนนในหมู่บ้านเดินจ่ายตามบ้าน หรือนัดมารับ หรือจ่ายในช่วงการนำ ประชาชนเข้าร่วมฟังปราศรัยของพรรคการเมือง ทั้งเวทีย่อยและการปราศรัยใหญ่ของพรรคในจังหวัดอุบลราชธานี ช่วงเวลาการจ่ายเงิน พบว่าส่วนใหญ่จะจ่ายรอบสุดท้ายวันที่ 23 มีนาคม 2562 ก่อนวันเลือกตั้งจริง 1 วัน

(บางพื้นที่พบการจ่ายเงินซื้อเสียงมากกว่าหนึ่งรอบ) ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคและผู้สมัครที่ใช้เงินซื้อเสียงอย่างแพร่หลายในจังหวัดอุบลราชธานีไม่ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งในภาพรวม แต่สามารถเก็บคะแนนเพื่อนำไปช่วยคำนวณสัดส่วน ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อได้เป็นกอบเป็นกำ แต่ไม่สามารถชนะการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งที่ใช้บัตรเลือกตั้งแบบใบเดียวโดยส่วนใหญ่ในจังหวัดอุบลราชธานีได้

โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักการเมืองผู้ชนะการเลือกตั้ง ผู้สมัครการเลือกตั้ง และหัวหน้าคณะที่เกี่ยวข้องต่างสะท้อนความเห็นที่สอดคล้องกันว่า นับวันอิทธิพลของการจ่ายเงินซื้อเสียงในการเลือกตั้ง ส.ส. ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีจะยิ่งลดความสำคัญลงเรื่อย ๆ โดยกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่วิเคราะห์ว่า ปัจจัยเรื่องเงินซื้อเสียงจะมีผลแค่เพียงร้อยละ 10-20 เท่านั้น” (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2563, น.11)

ในจังหวัดกาฬสินธุ์จากงานวิจัยของกตัญญู แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม กล่าวว่า “เงินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.13) ขยายความต่อได้ดังนี้

“เงินไม่ใช่ปัจจัยต่อการลงคะแนนเสียง ในหลายพื้นที่ซึ่งมีการแข่งขันกันรุนแรง พรรคที่จ่ายเงินไม่ได้รับเลือกตั้ง แม้ว่าจะเป็นที่ทราบกันดีว่า มีพรรคบางพรรคใช้ความได้เปรียบจากทั้งนโยบายหาเสียงล่วงหน้า กำลังคนและงบประมาณ นอกจากนั้นยังมีแนวโน้มว่ามีการจ่าย ‘ปูพรม’ คือจ่ายไปทุกคนในทุกเขตจนเป็นที่ทราบกันว่าราคามาตรฐานการจ่ายอยู่ที่ 500 บาทต่อหัว อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งครั้งนี้ประชาชนตัดสินใจล่วงหน้าตั้งแต่ที่ยังไม่มีการประกาศวันเลือกตั้งแล้วว่าจะเลือกพรรคการเมืองฝ่ายใด การเลือกตั้งครั้งนี้เงินจึงมีฐานะเป็นสัญลักษณ์การทำข้อผูกพันกันในอนาคต ที่จะช่วยเหลือพึ่งพากันต่อไป ไม่ใช่ปัจจัยการลงคะแนน” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.108)

ผู้วิจัยทั้งสองได้ชี้ให้เห็นการใช้เงินในการแข่งขันทางการเมืองทุกระดับ ดังเช่นในระดับหน่วยการปกครองเล็กสุดอย่างหมู่บ้านและระดับใหญ่ขึ้นอีกชั้นอย่างตำบลว่า “...เงินเป็นเรื่องปกติที่ต้องมีในการใช้จ่ายในการเลือกตั้ง เพราะวัฒนธรรมของคนจังหวัดกาฬสินธุ์ได้เห็นการใช้จ่ายเงินตั้งแต่การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เลือกตั้งกำนันแล้ว” โดยอ้างอิงถึงคำสัมภาษณ์จากนักการเมืองรายหนึ่งในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่แสดงความเห็นว่า “เงินไม่ใช่ปัจจัยที่จะมีส่วนแต่ก็มีส่วนแค่ 10% นะทุกอย่างที่เราเลือกแม้จะเลือกผู้ใหญ่บ้านหรือเลือกอะไรก็แล้วแต่ ก็จะมีคนที่เอาเงินมาทั้ง 2 ฝั่งถึงวันก็จะไม่ไปเลือก” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.95)

“พฤติกรรมการเมืองของประชาชนในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ที่ถูกมองผ่านวาทกรรม ‘โง่ จน เจ็บ’ ในความเป็นจริงเชิงพื้นที่แล้ว นักวิชาการส่วนใหญ่ได้มองว่า การซื้อสิทธิ์ขายเสียงที่เกิดขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการชนะการเลือกตั้งในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยความเชื่อที่ปลูกฝังอยู่กับชาวอีสานเป็นเวลานานซึ่งเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ การรับปาก ความซื่อสัตย์ต่อคำพูด ความสงสาร การรับเงินและต้องต่างตอบแทนเกิดขึ้นมากในสังคมประชาชนจังหวัดกาฬสินธุ์ในอดีต โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความผูกพันกับความเชื่ออย่างมาก ความเชื่อดังกล่าวได้ส่งผลต่อพฤติกรรมสำคัญที่ทำให้คะแนนเสียงจากการเลือกตั้งในส่วนหนึ่งถูกรวบงำ โดยความเชื่อที่เกิดจากการรับเงิน การรับปาก การรักษาคำพูดและผลประโยชน์ต่างตอบแทน (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.90)

เมื่อพิจารณาคำกล่าวและข้อสรุปข้างต้นในฐานะ “ความรู้” ที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยนักวิชาการ ผู้เขียนมีข้อสังเกตสองประการคือ หนึ่ง ความรู้ชุดนี้กำลังทำหน้าที่ต่อสู้และโจมตีกับวาทกรรม “โง่ จน เจ็บ” ของคนอีสานที่ถูกซื้อสิทธิในการเลือกตั้งได้ด้วยเงินหรือสิ่งของซึ่งหากกล่าวตามที่ประจักษ์ ก้องกีรติเรียก คือ “นิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บของผู้เลือกตั้งชนบท” (2551) และข้อสังเกตประการที่สอง การสร้างคำอธิบายของนักวิชาการได้รับอิทธิพลหรือสืบทอดองค์ความรู้ชุดหนึ่งที่อาจเรียกได้ชื่อได้ว่า “เงินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญ” ซึ่งเมื่อสืบสาวหาสาแหรกขององค์ความรู้ชุดนี้จะพบว่าเริ่มปรากฏให้เห็นผ่านงานวิชาการ-วิจัยในไทยตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 ถึงทศวรรษ 2530 อยู่บ้าง พอถึงทศวรรษ 2540 เป็นช่วงที่มีการสร้างความรู้ “เงินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญ” ขยายตัวออกไปอย่างแพร่หลาย เพื่อโจมตีนิทานเรื่อง “โง่ จน เจ็บ” ซึ่งเป็นอคติและมายาคติแบบเดิมของนักรัฐศาสตร์ไทย และในทศวรรษ 2550 ความรู้ทางวิชาการ “เงินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญ” ก็เติบโตและลงหลักปักฐานในวงวิชาการอย่างมั่นคงมากยิ่งขึ้น (ดูประวัติและผลงานวิชาการกลุ่มนี้ในประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551, น.146-155) จนส่งผลสืบเนื่องมาสู่ทศวรรษ 2560 ซึ่งในปัจจุบันกล่าวได้ว่าความรู้ดังกล่าวได้กลายเป็นวาทกรรมที่เข้มแข็งในวงวิชาการสังคมศาสตร์ไทยก็ว่าได้ กล่าวได้ว่าในทศวรรษ 2560 งานวิจัยเกี่ยวกับการเลือกตั้งต่างก็มองว่า การซื้อเสียงมิได้เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งก็จะมีวิธีวิเคราะห์และรายละเอียดแตกต่างกันออกไป (ดู ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551, น.140 - 155) และคงหางานวิจัยที่สรุปว่าการซื้อเสียงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชนะการเลือกตั้งได้น้อยมากโดยเฉพาะในแวดวงวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิชาการ⁴

ผู้เขียนเล็งเห็นว่าการผลิตความรู้ที่การก้าวออกจากอคติและมายาคติแบบเดิมของนักรัฐศาสตร์ไทยเป็นสิ่งสำคัญเพื่อต่อสู้กับวาทกรรม “โง่ จน เจ็บ” ที่แม้จะอ่อนกำลังลงมาในวงวิชาการ แต่วาทกรรมดังกล่าวยังคงมีอิทธิพลในสังคม แวดวงสื่อมวลชน และในความคิดของบรรดาผู้กุมอำนาจรัฐ ดังนั้นการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับนักการเมือง การเลือกตั้ง และการเมืองอีสานควรตระหนักถึงปัจจัยต่าง ๆ และบริบทที่รายล้อมให้มากที่สุด ซึ่งผู้เขียนเห็นคล้อยตามที่สมชัย ภัทรนันทน์กล่าวว่า “การซื้อเสียงไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาด แต่ขณะเดียวกันนโยบายมันก็ได้ชี้ขาดเหมือนกัน แต่ละเขตเลือกตั้ง มีปัจจัยอื่น ๆแทรกซ้อนที่ทำให้แพ้หรือชนะ” (อิทธิพล โคตะมี, 2560)

1.3 นักการเมืองอีสานกับเครือข่ายในท้องถิ่น

งานวิชาการและงานวิจัยในปัจจุบันได้นำเสนอเกี่ยวกับเครือข่ายในท้องถิ่นของนักการเมืองอีสานไว้ได้อย่างน่าสนใจ ที่ทำให้เห็นถึงบุคคลที่อยู่รายล้อม การปฏิสัมพันธ์/ลักษณะความสัมพันธ์ และพลวัตของการเปลี่ยนแปลง ผู้เขียนจึงขอสรุปอย่างรวบยอดกล่าวถึงสองประเด็น คือ ระบบอุปถัมภ์ และตระกูลการเมือง ทั้งนี้ต้องพึงตระหนักทั้งสองประเด็นในหลายมิติ ทั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือภาพตัวแทน (representation) ของสังคมอีสานและเป็นกรอบการวิเคราะห์แบบหนึ่งของนักวิชาการ/วิจัย

⁴ผู้เขียนเห็นว่าข้อสรุปดังกล่าวนี้มีนัยสำคัญหลายระดับ อาทิ เป็นปรากฏการณ์จริงที่ค้นพบจากพื้นที่วิจัยภาคสนาม เป็นอคติหรือจุดยืนของนักวิจัย และอาจมองเป็น “กระแสนิยม” ทางวิชาการที่ยึดได้ ซึ่งก็ควรมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งต่อไป

ระบบอุปถัมภ์ (clientelism) นั้นเป็นสถาบันทางการเมืองที่ “เป็นทางการ” และ “ไม่เป็นทางการ” และเมื่อมุ่งจำกัดขอบเขตเฉพาะที่ระบบอุปถัมภ์ทางการเมือง (political clientelism) ก็จะเกี่ยวข้องกับการซื้อเสียง (vote buying) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ใต้อุปถัมภ์ (patron-client relationships) ที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ยังได้ขยายความเพิ่มเติมอีกว่า “ระบบอุปถัมภ์ทางการเมืองนั้นนอกจากจะพิจารณาในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ในระดับท้องถิ่นกับผู้ลงคะแนนเสียงแล้ว ยังสามารถพิจารณาในระดับพรรคที่ปฏิบัติการในระดับชาติได้ด้วย รวมทั้งยังสามารถพิจารณาระบบเผด็จการที่อาศัยการเลือกตั้งในการอยู่ในอำนาจต่อไปก็ได้” (ดู พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2562, น.51-53) อนึ่งประเด็นเรื่องซื้อเสียงผู้เขียนเพิ่งกล่าวไปในหัวข้อก่อนหน้านี้ ในที่นี้จะกล่าวถึงประเด็นเรื่องการวิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ในงานวิชาการเกี่ยวกับการเลือกตั้ง 2562

เมื่อกล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ตัวละครหนึ่งที่จะต้องกล่าวถึงคือ “หัวคะแนน” ผู้ทำหน้าที่เป็น “ตัวกลาง” ระหว่างนักการเมืองกับประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จากการสำรวจงานวิจัยการเลือกตั้งใน 6 จังหวัดภาคอีสาน ค้นพบว่าในปัจจุบันยังมีหัวคะแนนในทุกจังหวัดทั้งขอนแก่น เลย อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ ซึ่งก็พออนุมานต่อไปได้อีก 14 จังหวัดภาคอีสาน ก็มีหัวคะแนนในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งล่าสุดเช่นกัน ผู้เขียนพบว่าการอธิบายระบบอุปถัมภ์และหัวคะแนนจากนักวิชาการในอีสานได้อธิบายสถานะ บทบาท และความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้อย่างเป็นพลวัต ดังกรณีงานวิจัยของศุทธิกานต์ มีจั่นที่ได้อธิบายอย่างละเอียดและเห็นภาพความสลับซับซ้อน (ดู ศุทธิกานต์ มีจั่น, 2563, น.116-120; Suthikarn Meechan, 2020, pp.1 -20)

ในกรณีงานวิจัยจังหวัดอื่นก็มีการกล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเช่นกัน พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ธนะวัฒนาวงศ์ ที่ศึกษาจังหวัดสุรินทร์ได้อธิบายความเปลี่ยนแปลงของระบบอุปถัมภ์ว่า “...นับตั้งแต่การรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 บรรดาอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ถูกปิดเส้นทางทางการเมืองตามระบบรัฐสภา ต่างกลับมายึดพื้นที่ตนเองอย่างเหนียวแน่น เพื่อให้เกิดความพร้อมในการเลือกตั้งในอนาคตด้วยการยึดครองใจคนและท้ายที่สุดนำไปสู่การยึดครองพื้นที่การทำงานในเชิงพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ เป็นส่วนสำคัญที่หล่อเลี้ยงระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นการอุปถัมภ์ที่ไม่ใช่การรอรับจากผู้อุปถัมภ์ในแบบเดิม ๆ แต่เป็นการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กับการสร้างสายสัมพันธ์ทางการเมือง...” (พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ธนะวัฒนาวงศ์, 2563, น.8)

“สายสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่นมีบทบาทมากกว่ารูปแบบหัวคะแนนแบบเดิมที่มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เคลื่อนไหวในชุมชน” (พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ธนะวัฒนาวงศ์, 2563, น.111) นักวิจัยทั้งสองเห็นคล้ายตามกับการอธิบายของเวียงรัฐ เนติโพธิ์ว่า “มีการพึ่งพาและเกื้อหนุนกันในการเลือกตั้งระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างสายสัมพันธ์แบบอาศัยซึ่งกันและกัน แตกต่างจากระบบหัวคะแนนเดิม ที่หัวคะแนนแบบเดิมคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับการเจรจาต่อรองก่อนมีการณรงค์เลือกตั้ง ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่นมีความต่อเนื่อง ก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายที่ชัดเจนมากขึ้น...” (เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2558, น.88)

เช่นเดียวกับ ศิวัช ศรีโกคางกุล ที่อธิบายในกรณีจังหวัดขอนแก่นว่า “ระบบอุปถัมภ์และระบบหัวคะแนนที่มีบทบาทเป็นอย่างสูงสำหรับการเลือกตั้งนักการเมืองท้องถิ่น (เนื่องจากการเลือกตั้งท้องถิ่นจะเน้นตัวผู้สมัครเป็นหลัก) กลับใช้ไม่ได้ผลมากนักกับการเลือกตั้งในระดับชาติ พรรคเพื่อไทยอาศัยนโยบายพรรคที่โดดเด่นในการเชื่อมร้อยเข้าหาชาวบ้านโดยตรง” (ศิวัช ศรีโกคางกุล, 2563, น.185)

ประการสุดท้ายเป็นข้อสังเกตเรื่องการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่าง “พรรคการเมือง-การเมืองท้องถิ่น-ตระกูลการเมือง” ในกรณีจังหวัดเลย จากศิวัช ศรีโกคางกุล ที่น่าสนใจยิ่งดังความว่า

“การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองระดับชาติและการเมืองท้องถิ่น ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในการได้รับชัยชนะจาก “คนตระกูลทิมสุวรรณ” อันได้แก่นายศรัณย์ ทิมสุวรรณ จากพรรคเพื่อไทยในเขตเลือกตั้งที่ 2 และนายธนิศ ทิมสุวรรณ จากพรรคมวลใจไทย ในเขตเลือกตั้งที่ 3...ในกรณีของจังหวัดเลย ปัจจัยชี้ขาดมีน้ำหนักอยู่ที่คุณสมบัติเฉพาะตัวมากกว่าการสังกัดพรรคการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเลือกตั้งที่ 3 เนื่องจากผู้สมัครจากพรรคมวลใจไทยสามารถ “ฝ่ากระแส” ความนิยมของพรรคเพื่อไทย และเบียดชิงที่นั่ง ส.ส. ในจังหวัดเลยไปได้ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องเพราะการเมืองของตระกูลทิมสุวรรณ และการสร้างเครือข่ายทางการเมืองระหว่างพรรคการเมืองระดับชาติและการเมืองในระดับท้องถิ่น รูปแบบความสัมพันธ์ เช่นนี้นับได้ว่าเป็น “ผลผลิต” ของการกระจายอำนาจมาสู่การเมืองในระดับท้องถิ่นนับแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ทำให้คนในท้องถิ่นสามารถเข้าถึงทรัพยากร (โดยเฉพาะงบประมาณ) ได้โดยตรงจึงทำให้สามารถสร้างเครือข่ายทางการเมืองระดับท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจครอบคลุมทั้งจังหวัดอย่างองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) โดยกรณีของนายธนิศ ผู้ชนะการเลือกตั้งในเขต 3 ที่แม้ว่าจะไม่ใช่ฐานเสียงของตระกูลทิมสุวรรณโดยตรง ตลอดจนต้องเผชิญหน้ากับคู่แข่งที่มีศักยภาพ โดยเป็นทั้งอดีต ส.ส. 9 สมัยคนหนึ่ง และผู้สมัครที่มีกระแสนิยมในปัจจัยด้านพรรคการเมืองในระดับสูง กระนั้นก็ตีนายธนิศก็สามารถใช้เครือข่ายการเมืองท้องถิ่นของบิดาที่มีความมั่นคงและกว้างขวางในองค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทั่งได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งนี้ นอกจากนี้ พลวัตประการหลังยังทำให้เกิดข้อค้นพบว่า ลักษณะความนิยมของพรรคการเมืองที่พยายามใช้นโยบายระดับชาติเพื่อหวังดึงคะแนนเสียงจากประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยตรงอย่างพรรคเพื่อไทยกำลังเสื่อมคลายลง ทว่ารูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นคือ ความพยายามประนีประนอมระหว่างพรรคการเมืองระดับชาติและผู้นำการเมืองท้องถิ่นที่มีรูปแบบชัดเจนมากยิ่งขึ้น” (ศิวัช ศรีโกคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, อนุวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, ฌาน เรื่องธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก, 2563, น.9-10)

กล่าวโดยสรุปจุดเด่นของการศึกษาระบบอุปถัมภ์ (ทางการเมือง) ในสังคมอีสานจากนักวิจัยชุดโครงการนี้ คือ การอธิบายระบบอุปถัมภ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเป็นพลวัต อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบอุปถัมภ์อีกแบบหนึ่งที่ไม่เหมือนเดิมดังอดีต ขณะเดียวกันอาจตั้งข้อวิพากษ์ได้ว่า “ความรู้” ดังกล่าวยังอยู่ในกรอบการวิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเรื่องนี้ก็มีนักวิชาการ เช่น สมชัย ภัทรนันทน์ ได้แย้งว่า “การซื้อเสียงเป็นการแลกเปลี่ยนกันมากกว่าเป็นระบบอุปถัมภ์ เพราะว่าถ้านักการเมืองตอบแทนไม่ถูกใจ คนก็ไม่เลือกใช้ใหม่ เลือกราวนี้คราวหน้าอาจจะไม่เลือกอยู่ที่ว่ามิอะไรมาให้ถึงจะได้เสียงไป” (อิทธิพล โคตะมี, 2560) และตอกย้ำปัญหาของการมองชนบทอีสาน

ผ่านกรอบระบบอุปถัมภ์ราวกับเป็นมายาคติว่า “พูดอย่างตรงไปตรงมา ปัญหาทั้งหลายในประเทศไทย เริ่มต้นมาจากระบบอุปถัมภ์ ระบบนี้ทำลายทุกอย่าง สิ่งที่น่าคิดก็คือ แท้จริงแล้วศูนย์กลางของระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยอยู่ตรงไหน ผมเห็นบางคนบอกว่าอยู่ในต่างจังหวัด อยู่ในความสัมพันธ์ของนักการเมืองท้องถิ่นกับชาวบ้าน โดยเฉพาะในภาคอีสานที่เลือกนักการเมืองเลว ๆ เข้ามา มีเจ้าพ่อที่สามารถคุมได้ทุกอย่าง ต่างจังหวัดจึงเป็นพื้นที่ที่มีระบบอุปถัมภ์หนาแน่นที่สุด ซึ่งเป็นคำตอบที่ผมไม่เห็นด้วยเท่าไร...จากที่ผมลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่อีสาน เกิดและโตในพื้นที่มาจนถึงตอนนี้ก็หกสิบปีแล้ว พูดได้เลยว่ามีความสัมพันธ์แบบนั้นอยู่น้อยมาก ไม่มีผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อคนไหนที่จะคุมชาวบ้านได้หมด ถามว่ามีไหม มี แต่ผมคิดว่าเป็นกรณียกเว้นมาก ๆ ส่วนใหญ่ในชนบทไทยไม่ได้เป็นอย่างนั้น หนังสือบางเล่มบอกว่าลักษณะการเมืองไทย โดยเฉพาะในต่างจังหวัด เป็นการเมืองของเจ้าพ่อ แต่ผมขอเชิญชวนให้คนที่สนใจมาลงพื้นที่ มาเก็บข้อมูลภาคสนามเลย แล้วดูดี ๆ ว่ามีกี่คนที่แบบนั้น แล้วทำไมพวกเจ้าพ่อทั้งหลายถึงแพ้เลือกตั้งทำไมถึงสอบตก” (พันธวัฒน์ เศรษฐวิไล, 2560)

ตระกูลการเมืองในอีสาน เป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่นักวิจัยได้ศึกษาในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี 2562 ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าได้รับแรงผลักดันมาจากการบุกเบิกและศึกษาอย่างต่อเนื่องของสตีธร ธนานิธิโชติ นักรัฐศาสตร์ที่ศึกษาตระกูลการเมืองในการเมืองไทยมาร่วมสองทศวรรษ (ดู สตีธร ธนานิธิโชติ, 2556, 2557, 2558, 2562) ซึ่งเขาได้สรุปว่า “สมาชิกในตระกูลนักการเมืองไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดชัยชนะในการเลือกตั้ง” ขยายความคือ “ความได้เปรียบของสมาชิกในตระกูลนักการเมืองไทยในแง่การมี ‘นามสกุล’ ที่เป็นที่ยึดในเขตเลือกตั้งนั้นยังมีอยู่ แต่ไม่เพียงพอที่จะทำให้ให้นักการเมืองในตระกูลนั้น ๆ ได้รับคะแนนนิยมจากประชาชนจนเป็นหลักประกันในการได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งได้ สิ่งที่มีความเป็นไปได้มากกว่าคือการเป็นสมาชิกตระกูลการเมืองเป็นตัวช่วยสำคัญ ที่ทำให้นักการเมืองไทยมีความได้เปรียบในการเข้าถึงทรัพยากรที่เอื้อต่อการได้รับคะแนนนิยมจากประชาชน ซึ่งภายใต้บริบททางการเมืองของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีความเป็นไปได้ว่าทรัพยากรที่สำคัญต่อชัยชนะในการเลือกตั้งส่วนใหญ่นั้นน่าจะอยู่ที่พรรคการเมือง โอกาสและความได้เปรียบของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในประเทศไทยจึงขึ้นอยู่กับพรรคการเมืองที่สังกัดและพื้นที่ที่ลงสมัครเป็นสำคัญ แต่การเป็นสมาชิกในตระกูลการเมืองจะช่วยเพิ่มโอกาสและความได้เปรียบของนักการเมืองหน้าใหม่ในการได้รับการคัดเลือกจากพรรคการเมืองให้ลงสมัครรับเลือกตั้ง ในขณะที่ต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางการเมืองที่ตระกูลของนักการเมืองนั้น ๆ สะสมไว้จะเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้นักการเมืองหน้าใหม่มีความได้เปรียบและสามารถเอาชนะคู่แข่งได้ในที่สุด” (สตีธร ธนานิธิโชติ, 2558, น. 68)

กรณีตัวอย่างงานวิจัยในภาคอีสานที่สอดคล้องกับข้อสรุปของสตีธร ธนานิธิโชติคือ จังหวัดเลย ที่นักการเมืองหน้าใหม่ในการเมืองระดับชาติจากตระกูลทิมสุวรรณ ชนะการเลือกตั้งถึงสองคน คือ ศรัณย์ ทิมสุวรรณ ในเขต 2 และนายธนยศ ทิมสุวรรณ ในเขต 3 ทั้งนี้การเมืองในจังหวัดเลยยังมีความน่าสนใจอย่างมากเพราะเป็นการแข่งขันกันของสามตระกูลการเมืองดังงานวิจัยของศิวัช ศรีโกคางกุล และคณะ ระบุว่า

“...การแข่งขันทางการเมืองดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นถึงการแข่งขันระหว่าง “ตระกูลการเมือง” ภายในจังหวัด กล่าวคือ ตระกูลทิมสุวรรณซึ่งครองพื้นที่การเมืองของจังหวัดเลยมาอย่างยาวนานทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ตระกูลเร่งสมบูรณ์สุขโดยเฉพาะนายปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข อดีต ส.ส. เลย 9 สมัย ลงรับสมัครเลือกตั้ง ส.ส. ในเขตเลือกตั้งที่ 3 ในนามพรรคพลังประชาชน และตระกูลสังข์ทรัพย์ โดยมีนายทศพล สังข์ทรัพย์ อดีต ส.ส.เลย 7 สมัยลงรับสมัครเลือกตั้ง ส.ส. ในเขตเลือกตั้งที่ 1 ในนามพรรคภูมิใจไทย (ศิวัช ศรีโกคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ฌอนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, ฌาน เรื่องธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก, 2563, น.8-9)

“...สำหรับการเลือกตั้งครั้งนี้ ลักษณะของกลุ่มธุรกิจทุนนิยมสมัยใหม่ไม่ได้เด่นชัดมากนัก เนื่องจากมีส่วนผสมของเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ของการเมืองท้องถิ่นเข้ามา หากพิจารณาเฉพาะผลการเลือกตั้งในจังหวัดเลย พบว่าตระกูลทิมสุวรรณ ซึ่งเป็นตระกูลการเมืองเก่าแก่ของจังหวัดเลย มีพื้นฐานการทำธุรกิจจากการรับงานสัมปทานของรัฐตั้งแต่อดีตคือ นายสุรัตน์ ทิมสุวรรณ (ปู่ของนายศรัณย์ และนายธนยศ ทิมสุวรรณ ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย และได้รับการเลือกตั้งในครั้งนี้) เจ้าของกิจการโรงโม่หินในจังหวัดเลย อีกทั้งยังพยายามสร้างเครือข่ายการเมืองท้องถิ่นผ่านการลงสมัครรับเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยเมื่อ นายสุรัตน์เสียชีวิต บุตรชาย คือ นายธนาวุฒิ ทิมสุวรรณ ได้กระทำเช่นเดียวกับบิดากระทั่งสามารถสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ท้องถิ่น เพื่อช่วยบุตรชาย คือ ธนยศ ทิมสุวรรณ ให้สามารถ “ฝ่ากระแสความนิยมของพรรคเพื่อไทย” รวมทั้ง เอาชนะอดีต ส.ส. 9 สมัยอย่าง ปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข ลงได้” (ศิวัช ศรีโกคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ฌอนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, ฌาน เรื่องธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก, 2563, น.155)

กรณีจังหวัดเลยมีทั้งตระกูลการเมืองที่ได้รับชัยชนะและพ่ายแพ้ เช่นเดียวกับจังหวัดกาฬสินธุ์ที่คนของตระกูลศรีเรศ มีทั้งได้รับชัยชนะและพ่ายแพ้ ในจังหวัดอื่นก็มีตระกูลการเมืองที่ชนะการเลือกตั้ง เช่น ตระกูลจรีมาศในร้อยเอ็ด ตระกูลชิดชอบในบุรีรัมย์ ตระกูลรัตนเศรษฐ์ในนครราชสีมา เป็นต้น ซึ่งการสังกัดตระกูลการเมืองเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเกื้อหนุนให้ได้รับการเลือกตั้งร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ

การศึกษาเรื่องตระกูลการเมืองในอีสานผู้เขียนเห็นว่ามิประเด็นน่าสนใจอย่างน้อยอีกสองประการ ประการแรก คือ การศึกษาตระกูลการเมืองทั้งในสนามเลือกตั้งระดับชาติและสนามการเมืองท้องถิ่น ซึ่งมีงานวิจัยของ ศุทธิกานต์ มีจั่น เป็นแนวทางได้ดี งานดังกล่าวศึกษาตระกูลการเมืองในร้อยเอ็ดไว้อย่างละเอียดทั้งนักการเมืองระดับชาติ และนักการเมืองท้องถิ่นที่มีฐานที่มั่นอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ประกอบด้วยตระกูล จรีมาศ, นาเมืองรักษ์, ขามช่วง, สินธุไพร, ไวนิยมพงศ์, พลซื่อ, คงเพชร, สุจारी, วรเชษฐ์, และสมทรัพย์ ทำให้เห็นภาพการแข่งขัน เครือข่าย และฉันทลักษณ์ของการเมืองในร้อยเอ็ดที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น (ดู ศุทธิกานต์ มีจั่น, 2563, น.22-26 และ น.134-135) ประการที่สอง การศึกษาการวางทนายของตระกูลการเมือง ข้อเสนอเกิดจากงานวิจัยของกตัญญู แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม ศึกษาการเลือกตั้งจังหวัดกาฬสินธุ์ระบุว่า “...มีการดึงดูดตระกูลศรีเรศที่มีอดีต ส.ส. ถึง 2 คน คือ นางบุญเรือน ศรีเรศ และนายนิพนธ์ ศรีเรศ จากการสัมภาษณ์ พบว่าเนื่องจากจังหวัดกาฬสินธุ์มีการกำหนดเขตการเลือกตั้งใหม่ ทำให้เขตการเลือกตั้งที่เคยมี จำนวน 6 เขต ลดลง เหลือ 5 เขตเลือกตั้ง ทำให้จำเป็นต้องมีการย้าย

พรรคการเมือง อีกประเด็นที่น่าสนใจ ได้มีข้อมูลว่ามีผู้ติดต่อให้ย้ายพรรคทั้ง 2 คน แต่เนื่องจากนางบุญรี ศรีเรศ อายุมาก ไม่อยากเอาความสำเร็จในอดีตในฐานะ ส.ส. หลายสมัย มาทิ้งตอนแก่ เนื่องจากมองว่าคนกาฬสินธุ์ยังศรัทธาในตัวพรรคเพื่อไทย และตัวบุคคลที่ลงสมัคร ส.ส. ประกอบกับได้วางตัวลูกชายไว้ ในการเลือกตั้งครั้งนี้ แต่ทางพรรคยังขอให้ลงก่อน ซึ่งในสมัยหน้าตนเองก็จะวางมือทางการเมือง” (กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, 2563ก, น.92-93)

2. ข้อสังเกตและข้อเสนอบางประการต่อการวิจัยในอนาคต

การนำวิธีการศึกษา มโนทัศน์ และทฤษฎี “ใหม่ๆ” มาใช้ในการสร้างกรอบการวิเคราะห์ อาจเริ่มจากการตั้งสมมติฐานว่านักการเมืองเป็นตัวละครทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นนิยม/ จังหวัดนิยม และการพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอนให้มีความเจริญ ตัวอย่างเช่นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาการเมืองของโยชิโนริ นิชิซากิ (Yoshinori Nishizaki, 2004, 2011) นักรัฐศาสตร์ชาวญี่ปุ่นที่ศึกษาเศรษฐกิจการเมืองในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเขาถึงกับขนานนามพื้นที่ว่า “บรรหารบุรี” (Banharn-buri) กรณีดังกล่าวนี้หากชวนพินิจถึงจังหวัดในภาคอีสาน คงทำให้นึกถึงจังหวัดบุรีรัมย์เป็นแน่แท้ ซึ่งนักการเมืองมีบทบาทอย่างมากในการสร้างบุรีรัมย์ให้เป็น “มหานครแห่งกีฬา” (ดู ฐาгур ขำขันมะลี, 2559) และในทศวรรษ 2560 นี้ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงบทบาทของนักการเมือง และตระกูลการเมืองในบุรีรัมย์ที่มีบทบาทอย่างมากในท้องถิ่น/ จังหวัดตนเอง และรวมถึงในการเมืองระดับชาติด้วย จึงเป็นประเด็นที่ควรมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างยิ่ง

การศึกษาทางประวัติศาสตร์ บทบาทและความคิดทางการเมืองของนักการเมือง หากต้องการเข้าใจการเมืองในปัจจุบันนั้นมมีวิธีหนึ่งคือ การย้อนไปศึกษาประวัติศาสตร์ คำกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับในบรรดานักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์จำนวนหนึ่ง ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่าการวิจัยทางประวัติศาสตร์เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจและเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับนักการเมืองอีสานในปัจจุบันก็มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่น การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มทุนการเมืองกับการเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจและวัฒนธรรมให้เป็นทุนการเมืองของชัยพงษ์ สำเนียง (2561, 2562) ที่ศึกษา “พลวัตกลุ่มทุนการเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย” ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาในจังหวัดภาคอีสานได้ อีกทั้งในปัจจุบันนักวิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอยกตัวอย่างฐานข้อมูลจาก โครงการ ELECT (elect.in.th) เทคโนโลยีภาคประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ที่ได้จัดทำข้อมูล “ผู้สมัครส.ส.แต่ละพรรคมีประวัติเกี่ยวข้องกับธุรกิจอะไรบ้าง” (<https://elect.in.th/politics-and-business/#/browse>) ซึ่งช่วยทำให้เห็นภูมิหลังและความเชื่อมโยงเกี่ยวกับธุรกิจของนักการเมืองอันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยต่อไป

ประการต่อมาการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและความคิดทางการเมืองของนักการเมืองอีสานในปัจจุบันก็เป็นอีกประเด็นที่ควรมีการศึกษาค้นคว้าต่อไป ทั้งนี้เคยมีงานศึกษาดังกล่าวมาแล้วในอดีตทั้งการศึกษาเฉพาะบุคคล กลุ่มบุคคล และกระแสความคิด (เช่น ท้องถิ่นนิยม ภูมิภาคนิยม) อาทิ “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์” (พิรยา คุ้มณศิริ, 2533) “บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484-2495” (อดิเรก บุญคง, 2536) “การรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” (ชาญชัย บุญเสนอ, 2536) “แนวคิดทางการเมืองและบทบาทของนายแคล้ว นรปติ ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร” (สำรวน ศิริบุรี, 2537) “บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด กับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ. 2480-2529” (ประสพ วงศ์หนองหัว, 2537) “แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2480-2492” (สุวัฒน์ชัย แสนราช, 2541) “แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปี พ.ศ. 2480-2492” (ธีรวัชร ประนัดสุดจำ, 2542) “แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของ นายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ในช่วงปี พ.ศ. 2480-2495” (อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน, 2542) “บทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสาน พ.ศ. 2481 - 2495” (เฉลิมเกียรติ ภาระเวช, 2542) “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ. 2476 - 2494” (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2543) “ปรีดี พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, และดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ, 2544) “การรวมกลุ่มทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - 2538” (ศิริพร ศรีพนมเขต, 2544) “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายแคล้ว นรปติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2495-2529” (นุกูล กันทรดุษฎี, 2546) “ส.ส. อีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยม พ.ศ. 2490-2506” (พรณิกา ฉายากุล, 2547) “อีสานกับประเทศไทย: การครอบงำ ความขัดแย้ง และการต่อต้าน” (สมชัย ภัทรธรรณานันท์, 2548) “ความคิดทางการเมืองของนายไขแสง สุกใส” (สหชาติ ทันทิ, 2550)

การศึกษารูปแบบและความคิดทางการเมืองของนักการเมืองอีสานนั้นสามารถใช้ข้อมูลที่ได้จากการรายงานข่าว การสัมภาษณ์ และการอภิปรายในสภา โดยเฉพาะประการหลังนี้ นักวิจัยสามารถเข้าถึงฐานข้อมูลรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร รายงานการประชุมรัฐสภา และเอกสารอื่น ๆ ที่มีการเผยแพร่ออนไลน์ในเว็บไซต์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (<https://www.parliament.go.th/>) ได้อย่างสะดวกอีกด้วย

บทสรุปและส่งท้าย

บทความวรรณกรรมปริทัศน์งานวิชาการเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานปัจจุบัน ที่ผู้เขียนได้สำรวจพบว่ามีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานในงานวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป 2562 ในหกจังหวัดภาคอีสานประกอบด้วยจังหวัดขอนแก่น เลย กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และสุรินทร์ โดยในงานวิจัยดังกล่าวได้ผลิตความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานปัจจุบันในทศวรรษ 2560 ซึ่งผู้เขียนได้สรุปรวบยอดไว้อยู่สามหัวข้อสำคัญคือ หนึ่ง นักการเมืองอีสานกับพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป 2562 สอง นักการเมืองอีสานกับเงิน และสาม นักการเมืองอีสานกับเครือข่ายในท้องถิ่น โดยผู้เขียนพยายามทบทวนให้เห็นขอบเขตและสถานภาพความรู้ รวมถึงเชื่อมโยงให้เห็นคำอธิบายทางวิชาการเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานในปัจจุบันได้รับอิทธิพลและ/หรือสัมพันธ์กับ “ความรู้” ชุดใด และส่วนท้ายบทความเป็นข้อเสนอบางประการต่อการ “สร้าง” องค์ความรู้เกี่ยวกับนักการเมืองอีสานด้วยความหวังว่าจะนำไปสู่การค้นคว้า วิจัยเพื่อให้องค์ความรู้การเมืองในอีสานองอกเงยยิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- กตัญญู แก้วหานาม, และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม. (2563ก). *การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรม การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดกาฬสินธุ์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- _____. (2563ข). ความเคลื่อนไหวและพฤติกรรมทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารการเมืองการปกครอง*. 10(3), 190 - 205.
- คะนอง พิณ. (2561). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดอุดรธานี*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- คายส์, ชาร์ลส์ เอฟ. (2556). *อีสานนิยม: ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย. [Isan: Regionalism in Northeastern Thailand]* (พิมพ์ครั้งที่ 2). (รัตนา โตสกุล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ฉลาด จันทรสมบัติ. (2557). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เฉลิมเกียรติ ภาระเวช. (2542). *บทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสาน พ.ศ. 2481 - 2495*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2561). พัฒนาการกลุ่มทุนการเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย: การเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจและวัฒนธรรมให้เป็นทุนการเมือง. *วารสารพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 1(1), 1-53.
- _____. (2562). *พลวัตกลุ่มทุนการเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย: การเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจและวัฒนธรรมให้เป็นทุนการเมือง (พ.ศ. 2475-2560)*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาญชัย บุญเสนอ. (2536). *การรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, และอัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, (บ.ก.). (2544). *ปรีดี พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์. (2549). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดเลย*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ฐากูร ชำชั้นมะลี. (2559). *การสร้างความหมายของเมืองบุรีรัมย์ในฐานะ “มหานครแห่งกีฬา”*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ณัชชาภัทร อมรกุล, และปฐวิชัย วัฒนสุข, (บ.ก.). (2563). *ฉากใหม่การเลือกตั้งไทย: การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 ใน 7 จังหวัด*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2543). *การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ. 2476-2494*. (ปริญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- _____. (2546). *การเมืองสองฝั่งโขง: การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ. 2476 – 2494*. กรุงเทพฯ: มติชน
- เทอดศักดิ์ ไปจันทิก, ศิวัช ศรีโกคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ถนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, และณาน เรืองธรรมสิงห์. (2563). การแข่งขันและปัจจัยที่มีผลต่อชัยชนะการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 ของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 18(3), 58-78.
- ธีรวัชร ประนัดสุดจำ. (2542). *แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปีพ.ศ.2480-2492*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- นิพนธ์ โชะเฮง. (2560). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดขอนแก่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- นิรันดร์ กุลทนานนท์. (2549). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- นุกูล กันทรดุษฎี. (2546). *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายแคล้ว นรปดี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2495-2529*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2551). นิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บของผู้เลือกตั้งชนบท: มายาคติและอคติของนักรัฐศาสตร์ไทย. *ฟ้าเดียวกัน*, 6(4), 140 -155.
- ประเทือง ม่วงอ่อน. (2563). *การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดอุบลราชธานี*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- _____. (2556). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ประสพ วงศ์หนองหัว. (2537). *บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด กับการพัฒนาสู่ระบอบการเมือง พ.ศ. 2480-2529*. (ปริญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, มหาสารคาม.
- พรรณา ฉายากุล. (2547). *ส.ส. อีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยม พ.ศ. 2490-2506*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- _____. (2558). บทสำรวจองค์ความรู้จากงานเขียนที่เกี่ยวกับ “ส.ส.อีสาน” ระหว่างปี พ.ศ. 2480-2558. *วารสารมนุษยกับสังคม*, 1(1). 1-14.
- พันธวัฒน์ เศรษฐวิไล. (2560, 6 พฤศจิกายน). “สมชัย ภัทรธนานันท์: อ่านการเมืองอีสาน ยุคก่อนทักษิณ ถึงหลัง คสช.” 101. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/somchai-interview/>
- พิชญ์ สมพอง. (2551). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดยโสธร*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2563). *การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 กรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- พิสมัย ศรีเนตร, และจันทรา ณะวัฒนาวงศ์. (2563). *การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดสุรินทร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- พีรยา คุ้มณศิริ. (2533). *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2552). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดสุรินทร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- มานิช สุวรรณสาร, กาญจน์ คำริส, และมุกดา แก่นสุวรรณ. (2558). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดนครพนม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- วัลลภ รัฐฉัตรานนท์, และนพพล อัคราต. (2559). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2558). *หีบข้อกับบุญคุณ: การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์*. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา
- ศรุดา สมพอง. (2559). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดกาฬสินธุ์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ศิริพร ศรีพนมเขต. (2544). *การรวมกลุ่มทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - 2538*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ศิริวิช ศรีโสภากุล. (2563). *การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดขอนแก่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ศิริวิช ศรีโสภากุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ธนอมวงศ์ สุรสีมาพงษ์, ฌาน เรืองธรรมสิงห์, และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก. (2563). *การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดเลย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ศุทธิกานต์ มีจั่น. (2563). *การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2562 จังหวัดร้อยเอ็ด*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล. (2560). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดนครราชสีมา*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สตีล ธานินิโชติ. (2556). *ตระกูลการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย*. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 10(2), 5-23.
- _____. (2557). *คุณลักษณะของนักการเมืองไทยที่มีสายสัมพันธ์แบบตระกูลการเมือง*. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 6(3), 101-129.
- _____. (2558). *ความได้เปรียบในสนามเลือกตั้งของทายาทตระกูลนักการเมือง*. *วารสารสังคมศาสตร์*, 45(2), 49-74.
- _____. (2562). *ตระกูลการเมืองกับการเลือกตั้ง: “มรดก” หรือ (แค่) พลั้วที่ “ถดถอย”*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.

- สมชัย ภัทรธนานันท์. (2548). “อีสานกับรัฐไทย: การครอบงำ ความขัดแย้ง และการต่อต้าน”.
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 24(2), 99-120.
- สหชาติ ทันทิ. (2550). ความคิดทางการเมืองของนายไขแสง สุกใส. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
มหาสารคาม.
- สำรวน ศิริบุรี. (2537). แนวคิดทางการเมืองและบทบาทของนายแคล้ว นรปติ ในฐานะ
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพมหานคร.
- สิริกร กำพลังฤทธิ์. (2555). นักการเมืองถิ่นจังหวัดชัยภูมิ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุเขวณ มีหนองหว่า, และกิติรัตน์ สีหพันธ์. (2549). นักการเมืองถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี. นนทบุรี :
สถาบันพระปกเกล้า.
- สุวัฒน์ชัย แสนราช. (2541). แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2480-2492. (วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
มหาสารคาม.
- อดิเรก บุญคง. (2536). บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของ
สมาชิก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484-2495. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน. (2542). แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนครในช่วงปี พ.ศ. 2480-2495. (วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
มหาสารคาม.
- อรอนงค์ ชัยโพธิ์กลาง, และศรัณย์ จิระพงษ์สุวรรณ. (2558). นักการเมืองถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด.
กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- อลงกรณ์ ศิลปดอนบม และศิวัช ศรีโคงกุล. (2563). การกำเนิดของพรรคอนาคตใหม่ที่มี
ผลกระทบต่อพรรคเพื่อไทย ในการเลือกตั้งปีพุทธศักราช 2562: กรณีศึกษาจังหวัด
ขอนแก่น. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 8(1), 320-335.
- อิทธิพล โคตะมี. (2560, 3 ตุลาคม). “สมชัย ภัทรธนานันท์: การเมืองอีสานไม่ใช่เรื่องภูมิภาคนิยม (1)”.
เดอะ อีสานเรคคอร์ด. สืบค้นจาก <https://theisaanrecord.co/2017/10/03/msu-somchai/>
- Keyes, Charles F. (1967). *Isan: Regionalism in Northeastern Thailand*. Itaca: Southeast
Asia Program, Department of Far Eastern Studies, Cornell University.
- McCargo, Duncan & Anyarat Chattharakul. (2020). *Future Forward: The Rise and Fall
of a Thai Political Party*. Copenhagen: NIAS Press.

- Nishizaki, Yoshinori. (2004). *The Weapon of the Strong: Identity, Community, and Domination in Provincial Thailand*. (Ph.D. Thesis). University of Washington, Washington.
- _____. (2011). *Political Authority and Provincial Identity in Thailand: The Making of Banham-buri*. Ithaca, N.Y.: Southeast Asia Program Publications, Southeast Asia Program, Cornell University.
- Somchai Phatharathananunth. (2008). The Thai Rak Thai party and elections in North-eastern Thailand. *Journal of Contemporary Asia*, 38(1), 106-12.
- Suthikarn Meechan. Clientelistic Networks in the 2019 Thai General Election: Evidence from Roi-Et Province. *Social Science Asia*, 6(4), 1-20.
- workpointTODAY. (2562, 31 พฤษภาคม). เทียบผลเลือกตั้ง 54-62 แต่ละภาคคะแนนโหวตเปลี่ยนแปลงอย่างไร. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/news190531/>